

Osmanlı Payitahtı Edirne

The Ottoman Capital Edirne

*

Gülcan Minsolmaz¹

ORCID: 0000-0002-8259-8071

Nevnihal Erdoğan (2019).

Osmanlı Payitahtı Edirne

Mimari, Tarihi, Kültürel Kent Rehberi.

İstanbul: Yem Yayınları.

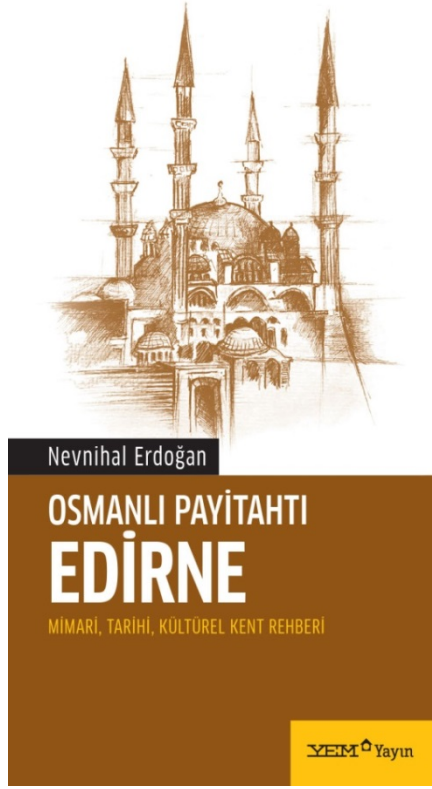
Mimar ve akademisyen Prof. Dr. Nevnihal Erdoğan tarafından yayına hazırlanan “Osmanlı Payitahtı Edirne” kitabı, genel olarak Edirne’nin mimari, tarihi ve kültürel yapısını bir bütün olarak ortaya koyan bir yayın olup 2019 yılında Yem Yayıncılık tarafından basılmıştır (Erdoğan, 2019) (Şekil 1). Kitabın İngilizcesi de, özgün bir düzenleme ile Bentham Yayınevinden çıkmıştır (Erdoğan, 2024).

Önsöz yazısını yazarın kendisinin kaleme aldığı kitabın sunuş yazısını Hikmet Temel Akarsu hazırlamıştır. Kitap, “Edirne’ye Genel Bir Bakış” yazısıyla başlamaktadır. Bu bölümde Edirne’nin tarihsel geçmişi, demografik yapısı, sosyal-kültürel-ekonomik hayatı ve doğal güzellikleri hakkında genel bilgilere yer verilmiş ve Edirne’nin tarihsel süreçte önemi ortaya konmaya çalışılmıştır.

Edirne, Türkiye’nin Trakya kesiminde, ülkenin en batısında, Yunanistan ve Bulgaristan sınırında yer alan bir sınır (serhat) kenti olarak stratejik konumu nedeniyle her dönem iskân için tercih edilen bir bölge olmuştur. Tarih boyunca çeşitli medeniyet ve kültürlerle, farklı din ve dillere sahip topluluklara yüzyıllarca ev sahipliği yapmıştır (Kayıcı, 2013, s. 13). Bu çeşitlilik, zengin bir kültürel ve tarihi mirasın oluşumunda etkili olmuştur.

¹Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü

Assoc. Prof., Kırklareli University, Faculty of Architecture, Department of Architecture

Şekil 1. “Osmanlı Payitahtı Edirne” kitabı ön kapak tasarımı
(Erdoğan, 2019)

Tarihsel süreçte kent, önemli bir savunma noktası, ticaret ve siyasi olayların merkezi olmuştur. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki gelişimiyle bugün bile önemli bir kültürel ve turistik merkez olarak varlığını sürdürmektedir. 1361 yılında 1. Murat tarafından Osmanlı hâkimiyetine geçen Edirne, Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli bir merkezi haline gelmiştir. 1365 yılından 1453 yılında İstanbul fethedilene kadar, 88 yıl Osmanlı devletinin ikinci payitahtlığını (başkent) yapmıştır. I. Murad, II. Murad ve II. Bayezid dönemlerinde uzun süre başkent olan Edirne, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihinde önemli bir yere sahip olmuştur ve kültürel, sanatsal, siyasi ve idari açıdan önemli gelişmeler yaşamıştır. On beşinci ve on altıncı yüzyıllarda şehrin iyi kurulmuş sosyo-mekansal ve siyasi konumu, on yedinci ve on sekizinci yüzyılların başında zirveye ulaşmıştır (Karagedikli, 2022, s. 29-30). Edirne, özellikle

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Yahudiler, Rumlar, Ermeniler ve Bulgarlar/Pomaklar gibi çeşitli azınlıkların yaşadığı bir şehir olmuştur. Geçmişteki bu çeşitlilik şehrin mimari, tarihsel ve kültürel yapısında derin izler bırakmıştır. Edirne'nin bu çok kültürlü yapısının; şehrin mimari, tarihî ve kültürel zenginliğini pekiştiren önemli bir unsuru olduğu açıkça görülmektedir.

Edirne'nin yukarıda sözü edildiği üzere, coğrafi konumunun önemi ve tarihsel süreçteki yaşanmışlıkları dikkate alındığında, Erdoğan'ın da aslında kitabında vurgulamak istediği bir konu olarak, Edirne'nin ülkemiz, tarihimiz ve kültürümüz açısından ne denli önemli bir rolü olduğu açıkça görülmektedir. Osmanlı Payitahtı Edirne adlı kitapta, Edirne'nin büyük çoğunluğu Osmanlı olmak üzere, kentin tüm geçmiş dönemlerinden kalan eserler aracılığıyla Edirne'nin mimari, kültürel ve sosyal karakteristiği ortaya konmaktadır. Bir yandan da geçmişe doğru tarihsel bir perspektifle yaklaşılarak bu kadim şehrin bütün olarak aktarılması hedeflenmektedir.

Kitapta şehir, üst ölçekten yapı ölçeğine kadar kademeli olarak ele alınmıştır. Kentin geçmiş dönemlerine ait yapılar/eserler; kentin eski, yeni ve merkez yerleşimlerine göre toplam dokuz bölgeye ayrılarak incelenmiştir: Kıyık, Taşlık, Sabuni, Ayşe Kadın, Kaleiçi, Çavuşbey, Yeniimaret, Yıldırım ve Karaağaç Bölgeleri. Eserler, ayrıca ve 1/5.000 ölçekli güncellenmiş kent haritası üzerinde gösterilmiştir. Harita üzerindeki bölgelere göre belirlenmiş renkli anlatım ve gösterim dilinin kitabın içeriğinde de yansıtılması kitabın anlaşılabilirliğini artırmıştır. Sözü edilen her bölgenin mahallelere ayrılması, eserlerin yerinin kolaylıkla algılanmasını güçlendirmiştir. Kitapta bölgeler ve bölgelere göre ön plana çıkan eserlere aşağıda yer verilmiştir.

A. Kıyık Bölgesi: Edirne'nin merkez bölgelerinden olan ve kentin kuzeyinde olan bölgede; Meydan, Menzilahır, Barutluk, Nişancıpaşa ve Umurbey mahallelerindeki toplam on dört esere yer verilmiştir. Bu bölgede daha çok cami, hamam ve çeşme gibi yapılar ön plana çıkmaktadır. Özellikle Sultan II. Selim tarafından Mimar Sinan'a yaptırılan ve külliye şeklinde olan kentin gözdesi Selimiye Camisi (Şekil 2) ve arastaya plan, kesit ve fotoğraflarla geniş yer verilmiştir.

Şekil 2. Selimiye Cami (Erdoğan, 2019, s. 29)

B. Taşlık Bölgesi: Sabuni Bölgesi'nden Talat Paşa Caddesi ile ayrılmış olan bölge, Sarıcapaşa ve Medrese Ali Bey mahallelerinden oluşmaktadır. Kitapta, sadece Sarıcapaşa Mahallesindeki cami, hamam, çeşme ve eğitim işlevli beş yapıya yer verilmiştir.

C. Sabuni Bölgesi: Edirne kent merkezinin en işlek ve yoğun ticaret merkezi olan bu bölgede, Sabuni Mahallesi'nde yer alan on iki esere yer verilmiştir. Eski Cami, Ayşe Kadın Camisi, Rüstempaşa Kervansarayı ve Bedesten gibi bölgede ön plana çıkan en önemli eserler mimari çizimler ile ele alınmıştır.

D. Ayşe Kadın Bölgesi: Kentin gözdesi olan bölge Talatpaşa, Abdurrahman ve Yancıkçı Şahin mahallelerinden oluşmaktadır. Dokuz eserin ele alındığı bölgede Mezit Bey İmareti ve Camisi, Ali Kuşçu Mescidi ve Ekmekçioğlu Ahmet Paşa Kervansarayı ön plana çıkmaktadır.

E. Kaleiçi Bölgesi: Kentin ilk yerleşim yeri olan bölge, geçirdiği tarihsel süreciyle kentin geçmişten günümüze fiziksel ve sosyo-kültürel yapısını ve gelişimini en iyi şekilde yansıtan bir yer olmuştur. Mithatpaşa ve Dilaverbey mahallelerinden oluşan bölgede on dört esere yer verilmiştir. Geçmişte Rum, Yahudi, Hristiyan gibi Müslüman olmayan halkların yaşamış olması nedeniyle bölgede camiden başka kilise ve sinagog gibi dini yapıların yanında okul, çarşı, su terazisi, konut gibi farklı işlevlerde resmi ve özel pek çok yapı da bulunmaktadır. Günümüzde ise Edirne Sinagogu (Şekil 3) Alipaşa Çarşısı ve Saraçlar Caddesi ön plana

çıkaktadır. Alipaşa Çarşısı'nın üç kapı ile bağlantısının kurulduğu Saraçlar Caddesi, kentin en işlek ticari ve en yoğun ulaşım aksından biridir. Çarşının batısında kalan Kaleiçi yerleşimi; cadde, sokak ve konutların mimari karakteri açısından kentin diğer yerleşim bölgeleri ile farklılıklar göstermektedir ve geleneksel konutların büyük bir çoğunluğu bu bölgede bulunmaktadır (Akansel, 2004, s. 102). Kitapta sözü edilen yapılar fotoğraflarla desteklenerek açıklanmıştır.

Şekil 3. Edirne Sinagogu (Erdoğan, 2019, s. 87)

F. Çavuşbey Bölgesi: Edirne'nin eski yerleşimlerinden olan ve kent merkezinin kuzeybatısında bulunan bölge, Çavuşbey ve Babatimurtaş mahallelerinden oluşmaktadır. Yirmi iki eserin ele alındığı bölgede, çok sayıda cami, hamam, medrese, okul gibi farklı işlevlerde yapılar hakkında bilgiler verilmiştir. Günümüzde ön plana çıkan Üç Şerefeli Cami ve Beylerbeyi külliyesi, kitapta mimari çizimleriyle aktarılmıştır. Karanfiloğlu Caddesi'nin büyük bir bölümünde geleneksel konutların varlığıyla birlikte tipik Türk Sokağı dokusunun korunduğu görülmektedir.

G. Yeniimaret Bölgesi: Kentin batısında yer alan bölge, Tunca Nehri ile kent merkezinden ayrılmıştır. Eskiden saray mensupları tarafından kullanılan saray bahçeleri ve dinlenme köşklerinin olduğu ve Sarayıçi olarak adlandırılan bölgede, günümüzde tarihi güreş yarışmaları ve festivalleri yapılmaktadır. Çoğu bina ve köşk günümüzde harap durumdadır. Bu nedenle, dokuz eserin ele alındığı bölgede, II. Beyazıt Külliyesi

(Şekil 4) ve Edirne Saray Alanı ile kenti Sarayıçi'ne bağlayan Tunca nehri üzerindeki köprüler ön plana çıkmaktadır. Külliye ve Saray Alanı, mimari çizimleri ile ele alınırken cami, köprüler, av köşkü ve Balkan Savaşı Anıtı hakkında ise bilgilere yer verilmiştir ve tüm eserlere ait fotoğraflar paylaşılmıştır.

Şekil 4. II. Beyazıt Külliyesi (Erdoğan, 2019, s. 112)

H. Yıldırım Bölgesi: Kentin batısında yer alan ve Osmanlı döneminin kentteki ilk yerleşim alanlarından biri olan bölge, Tunca Nehri boyunca kentten ayrılmıştır. Kent ile bölge arasında geniş tarlalar ve büyük ağaçlık alanlar vardır. Bölge günümüzde, Yıldırım Beyazıt ve Hacı Sarraf mahallelerinden oluşmaktadır. Günümüzde çok fazla sağlam tarihi yapının bulunmadığı bölgede, Yıldırım Beyazıt İmareti ve Gazi Mahal İmareti hakkında bilgiler verilmiştir.

İ. Karaağaç Bölgesi: Kent merkezinden sırasıyla Tunca ve Meriç nehirleri üzerindeki köprülerden geçilerek ve sonrasında güzel bir koru ile çevrelenmiş bir yol ile bölgeye ulaşım sağlanmaktadır. Yunanistan sınırı ile 2 km mesafenin olduğu bölge, hem sayfiye hem de yerleşim bölgesidir. Demiryolunun varlığı bölgeye değer katmıştır. Dokuz eserin ele alındığı bölgede ön plana çıkan eserler, günümüzde Trakya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi olarak kullanılan Eski Karaağaç İstasyon Binası, Şükrü Paşa Anıtı ve Balkan Savaşı Müzesi, Jandarma Karakolu, Buz Fabrikası ve Soğuk Hava Deposu ile köprülerdir.

Edirne’de tarih ve mimarlık açısından değer taşıyan anıtsal eserler ve sivil mimarlık örnekleri sayıca fazla olduğundan, Erdoğan’ın belirttiği ve yukarıda bölge anlatımlarında da görüldüğü üzere, kitap kapsamında sadece çok önemli olanlara, bilinenlere, yıkık olmayanlara ve restore edilenlere yer verilebilmiştir. Bu eserlerin çoğunluğu önemli külliyeler, camiler, medreseler, kervansaraylar, köprüler, sinagoglar, kiliseler, resmi binalar, hamamlar, çeşmeler, türbeler, tarihi cadde, sokaklar ile ev ve konaklardan oluşmaktadır. Kitapta, kentin mahallelerinin kısa tarihçeleri, mimari eserlerin yapım tarihleri, mimari karakteristikleri, geçirdikleri fiziksel ve işlevsel değişiklikler, sosyo-kültürel arka planları, estetik değerleri, mimari tasarım ve planlama birikimleri açısından bütüncül olarak sunulmaya çalışılmış, sade ve akıcı bir anlatım dili kullanılmıştır.

Kitabın içeriğinin oluşmasında, Erdoğan’ın akademisyen kimliği ile yaptığı alan ve arşiv çalışmalarının katkısı açıkça görülmektedir. Kitapta yer alan fotoğraflar için Erdoğan, kişisel arşivinin yanı sıra Edirne’deki kurum, kişi ve koleksiyonerlerden ve Ağa Han Görsel Arşivi’nden yararlandığını belirtmektedir. 2016 yılında, mevcut mimari doku ve eserler yeniden fotoğraflanarak güncel durumları gösterilmiştir. Eldeki dokümanlardan yola çıkılarak ve mevcut eserlerin mimari çizimleri de göz önünde bulundurularak adaptasyonla yeniden çizimler üretilmiştir.

Erdoğan’ın kitabında kullandığı anlatım yöntemi ve dili, kitabın hedef kitlesini genişletmiştir. Kitap, kapsamlı ve çok yönlü araştırma ve belgeleme çalışmaları ile mimari özelliklerin ön plana çıkarıldığı akademik bir yayın, envanter çalışması gibi görülse de aynı zamanda bir kent ve turizm rehberi olması ve genel bir kültürel bakış sunması bakımından herkesin yararlanacağı niteliktedir. Bu yönleriyle, literatürde Edirne üzerine çok sayıda yapılan çalışmalardan farklılık göstermektedir. Kentin geçmişine odaklanmakta ve özellikle kentin başkent olduğu Osmanlı dönemine ışık tutmaktadır. Edirne’nin tarihi dokusunun, mimari ve kültürel kimliğinin korunmasına ve gelecek nesillere aktarılmasına katkı sağlaması bakımından kitabın çok değerli olduğu ortadadır.

Kaynakça/References

- Akansel, S. (2004). Edirne Kaleiçi geleneksel konutlarının plan ve cephe özellikleri. *Selçuk Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 19(1), 101-112.

- Erdoğan, N. (2019). *Osmanlı payitahtı Edirne-Mimari tarihi kültürel kent rehberi*. İstanbul: Yem Yayınları.
- Erdoğan, N. (2024). *The architecture heritage of Edirne*. Singapore: Bentham Science Publishers.
- Karagedikli, G. (2022). An Ottoman imperial city in transition: Transformation of urban governance in Edirne (18th -19th centuries). *Kadim*, 4, 27-38.
- Kayıcı, H. (2013). *Sâlnâmelere göre idârî, sosyal ve ekonomik yapısıyla Edirne Sancağı*. Edirne Kitaplığı: 12, Edirne: Edirne Valiliği Kültür Yayınları.

Gülcan MİNSOLMAZ, lisans eğitimini 1997 yılında Trakya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde tamamladı. 2005 yılında Trakya Üniversitesi Mimarlık Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans, 2012 yılında ise aynı anabilim dalında doktora eğitimini tamamladı. 2001 yılında Trakya Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Yapı Eğitimi Bölümü'nde Araştırma Görevlisi, 2012 yılında Kırklareli Üniversitesi Teknoloji Fakültesi İnşaat Mühendisliği Bölümü'nde Doktor Öğretim Üyesi, 2013 yılında aynı üniversitenin Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nde Doktor Öğretim Üyesi ve 2021 yılından beri aynı bölümde Doçent unvanı ile çalışmalarına devam etmektedir.

Gülcan MİNSOLMAZ, completed her undergraduate education at the Faculty of Architecture of Trakya University in 1997. She completed her Master (2005) and PhD degree (2012) completed in the Department of Architecture at Trakya University. She has been working as Research Assistant in the Department of Construction Education in the Faculty of Technical Education at Trakya University in 2001, Assistant Professor at the Department of Civil Engineering, Faculty of Technology at Kırklareli University in 2012, Assistant Professor at the same university, Department of Architecture, Faculty of Architecture in 2013, Associate Professor at the same department since 2021.

E-posta: gminsolmaz@hotmail.com.tr